

La mort de la senyora Caterina Albert i Paradís, el dia 27 de gener de 1966, a L'Escala, a la mateixa casa i - potser - a la mateixa alcova i al mateix llit on havia nascut, l'onze de setembre de 1869, haurà plantejat de nou l'enigma literari i psicològic que haurà estat sempre en les nostres lletres el cas "Víctor Català". Noranta-sis anys de vida són una dilatada existència, però no és pas excessiu d'afirmar que, com a escriptora, la carrera de Caterina Albert - perquè, no ho oblidem, la noia empordanesa benestant, filla de propietaris agrícoles i urbans, havia fet també de pintora, amb resultats honorables, i àdhuc d'escultora - havia acabat en el primer quart d'aquest segle. "Un film", la seva segona i darrera novel·la llarga, fou publicat en 1919 i en 1920 el recull de narracions "La mare balena". Un i altre són ben inferiors en qualitat - si no en imaginació - a "Solitud" i a "Drames rurals", que aparegueren, respectivament, en 1904 i en 1902. I encara tenen menys importància, en l'obra narrativa de Víctor Català, els reculls ulteriors ~~"Ombrívols"~~ "Contrallums" (1930), "Vida molta" (1949) i "Jubileu" (1951) aquest darrer tancant la bibliografia de l'escriptora, ja aleshores octogenària. "Drames rurals" - que amb "Ombrívols" (1904) i "Caires vius" (1907) recull les millors narracions, les més ferrenyes, per dir-ho en un mot que un temps féu fortuna, de l'escriptora - fou escrit quan aquesta ja tenia 32 anys; "Solitud" és dels seus 34 anys. Ja sabem com, degut a l'allunyament físic de Víctor Català dels cercles literaris barcelonins, i degut també a l'argument i al caràcter de les seves narracions, la veritable identitat del narrador triga força temps a ésser conegut. L'epistolari de Maragall ens el presenta com a convençut que l'autor de "Drames rurals" és un home - fins en la darrera que ~~va~~ coneixem de les cartes dirigides a Víctor Català el tracta com a un interlocutor masculí (Caldetes, 26 de juny de 1907), tot i que Lluís Via i els altres redactors de "Joventut", amb els quals Maragall estava prou lligat, ja coneixien la veritable identitat del novel·lista - i no sabem quina sorpresa devia constituir per a l'autor de "Nausica" saber que aquelles narracions dels "Drames rurals", de les quals ell destaca "tantas arpias inmundas, tantos imbéciles que babean, tantos borrachos que asesinan, tantos viejos que se pudren vivos, tantas contorsiones trágico-grotescas, tanta dureza y ruindad, tanta blasfemia, tanta sangre y tanto estriércol" en la seva crítica del "Brusi", eren escrits per una senyoreta soltera, que compartia la seva vida reclosa entre la casa de l'Escala i un pis del carrer de València de Barcelona.

L'enigma és aquest: com una noia de la burgesia catalana del vuitcents, que no conegué personalment cap de les passions que descriu i, sembla segur, no experimentà trasbalsos sentimentals ni problemes dels que constantment somouen els seus personatges, pot imaginar-se aquelles tragèdies de la carn i de l'interès, aquells conflictes ~~tan~~ violents i aquelles escenes patètiques? Quina mena d'intuïció li dictava el seu llenguatge expressiu i realista, la cruïda de les seves descripcions, els tons amargs de la pintura dels seus personatges? "Solitud" és, sens dubte, un dels cims de la novel·la catalana i, en certs moments, un dels moments culminants de la nostra prosa literària. Per què l'autor que sabé crear aquella figura de la Mila, aquell punyent drama tan ben exposat pel títol, aquells escenaris i aquelles escenes, no pogué dur a terme altres grans creacions novel·lesques, llevat d'aquella de 1920, tan poc considerada pel propi autor com per a excloure-la totalment del recull titulat "Obres completes" i publicat en 1951? I per què la vena narrativa, tan fluent entre 1902 i 1907, s'estronca gairebé del tot o raja només en un filet minso entre 1920 i 1951? L'explicació gairebé

siològica, més que psicològica, que ~~explicar~~ és aplicada sovint a l'obra genial o almenys original, per bé que generalment autobiogràfica, de les escriptors adolescents, en el cas de Caterina Albert i Paradís; que comença d'escriure pels volts de la trentena, no té cap aplicació. Caldria trobar - cosa difícil, m'imagino - confidències personals, notes de lectures, potser diaris inèdits, que ajudessin a explicar el fenomen d'aquest autor que neix tot armat com la pròpia Minerva dels dots no gens freqüents en el seu temps d'una força expressiva, d'una imaginació, d'una concisió també, que hom vacil·la a afiliar a l'escola naturalista, perquè de vegades batega amb amb sobreentesos simbolistes, però que en tot cas ve a trencar resoltament la tradició de la literatura rural catalana, des de "Rosada d'estiu", de Vidal i Valenciano", fins a les obres de Bosch de la Trinxeria, i que encara és més aspra i més dura en la presentació d'escenes i personatges que el Vayreda de "La punyalada". Deixeble i admirador de Zola? Les memòries del seu amic Narcís Oller, que li eren adreçades en forma epistolar, amb les cartes de Caterina Albert i Paradís - puix que ella li contesta, ja des de 1903, amb la seva identitat femenina, descoberta ella no sabia com per l'autor de "La febre d'or" - no ens il·luminen gaire sobre aquest punt. Pensem, però, en quin concepte era tingut, entre la burgesia catalana d'aleshores, l'escandalós autor de "Nana" i de "L'assommoir", i en com era d'inversemblant que una senyoreta soltera pogués llegir-ne les obres ni imitar-ne els procediments novel·lístics.

No fa gaires mesos, a "Serra d'Or", i amb un abundant reportatge fotogràfic, Baltasar Porcel relatava una recent entrevista amb la gairebé centenària escriptora. I retroia, meravellat, les reiterades afirmacions de modèstia de Víctor Català, el seu presentar-se com una simple "aficionada", com un humil aprenent de les lletres. En aquell llit on s'havia reclòs ja feia uns quants anys - jo li la hi havia vist en 1959, i conservo d'aquella visita un testimoni gràfic i un llibre dedicat, amb la mateixa lletra clara i ajaguda, sempre en ratlles dretes, de tota la seva vida, sense que li calguessin ulleres per a llegir ni escriure - ella es manifestava sorpresa de l'admiració que li era testimoniada pels joves, del fet que els seus llibres encara fossin llegits, que hom la considerés un gran escriptor català.

I era sincera, jo diria. Tinc al davant una carta seva de 1938 - als seus 68 anys, doncs - que diu: "Ab la ploma a la mà, may he pogut considerarme altra cosa que un senzill aficionat. Tant sols la persistència en l'exercici dona maduresa y dignitat al ofici; y jo no he escrit més que en ocasions saltades y encar, sovint, empesa no per la íntima fretura d'escriure, sinó per compromisos amicals o pressions amparades en la meva feblesa de caràcter; és dir, per estímuls extra-literaris. Rahó per la qual may he sabut curar-me de la sorpresa que'm produhia 'l veure a escriptors solvents consagrar a mos assaigs esporàdichs una atenció que jo entenia no merèixer en bona lley. Y consti que'l que dich no és una ridícula ficció de modèstia (perquè modèstia ni vanitat quan el que som o'l que deixem d'ésser no és cosa que dependi de la nostra voluntat o del nostre esforç, sinó de mil causes fortuites indeclinables?), ans, al contrari, expressió sincera del meu íntim sentir. Per això les probes de benvolença dels meus companys de lletres m'han estat doblement cares y doblement les he agrahides, com ha agrahit igualment les censures, plenes, mes d'una volta, de voluntaries o involuntaries, però, sovint, ~~piadoses~~ preadíssimes ensenyances." He transcrit en la mateixa ortografia - aquella ortografia que ella, excusant-se'n en la mateixa carta, endeia "passada de moda" com corresponia a una "persona passada de moda" - aquest text que em sembla revelador o, almenys, útil per a un examen aprofundit d'aquest estudi

literari, estilístic i psicològic - qui sap si sociològic i tot? però, què queda ara, amb l'allau de turisme que tot ho deforma i desnaturalitza, a l'Empordà d'avui, d'aquelles realitats crues i cruels que donaven tema a l'observadora senyoreta de l'Escala? - que potser algú es decidirà a fer. Hom descobrirà, em sembla, més ingenuïtat de la que sembla visible en les obres més realistes i ombrívoles, més idealisme i àdhuc romanticisme - al "Llibre blanc" trobem ressons del Verlaine de les "Fetes galantes" i els temes dramàtics dels "quatre monòlegs" no s'adiuen gaire amb els versos que recorden a estona el Musset d'"Un spectacle dans un fauteuil". Potser de l'obra decantada i sotmesa a una crítica a fons, només quedin unes quantes narracions - "La fi dels tres", "Animes mudes", "Idil.li xorc", "La pua de rampí" - i uns capítols de "Solitud", però podem estar segurs que l'obra i el nom de Víctor Català quedaran inscrits en la història de les lletres catalanes, i que la seva influència haurà pesat en la novel·la catalana i haurà dictat una bona part de la seva temàtica - un rastre que és visible en l'obra de Puig i Ferrer i en la de Sebastià Juan Arbó, per només esmentar els més il·lustres conreadors moderns de la narració de tema rural.

Rafael. T A S I S

Barcelona, 30 gener de 1966.

=====

Amic Fabregat: Ja vaig escriure a en Riera que us preguntés si havíeu rebut tot de fotos de la nit de Santa Llúcia que, al capdavant, vaig poder arregar i trametre-us. Confio que hauran arribat a temps per al número de febrer i així mateix la fotografia de la plaça de la Catedral - feta expressa per a "Xaloc" - i que pot servir per a la portada, tallant-ne els extrems. Estaria content que us haguessin estat útils, perquè cregueu que m'ha costat força de trobar-les i me les han fet pagar com a bones.

No sé si aquest article sobre la mort de Víctor Català us interessarà i si podreu o voldreu incloure'l al número que ja deveu tenir a punt de sortir. Us adjunto un parell de fotos inèdites, de fa sis anys, per si voleu utilitzar-les com a il·lustració de l'article. Al dors ja hi he posat els noms dels que hi surten.

Fa un parell de setmanes van dur-me els números set i vuit de X. a raó de vint-i-cinc de cada. M'interessaria de tenir els números 1 i 2 - almenys 10 de cada - i uns quants més dels altres ja sortits, perquè molta gent me'n demana, per a tenir la col·lecció completa.

Cordialment us saluda el vostre amic